

AUDRONĖ DARASKEVIČIENĖ

Lietuvos istorijos institutas
Lithuanian Institute of History

ETNINIO TAPATUMO RIBOŽENKLIAI: RŪPINIMOSI VAIKU PRAKTIKA LIETUVOJE, ISPANIJOJE IR PRANCŪZIJOJE

The Border Marks of Ethnic Identity:
Parenting Practices in Lithuania, Spain and France

SUMMARY

The article reflects on the differences of parenting in Lithuania and Southern Europe (Spain and France), arising in the emic perspective of migration. Through an analysis of interpretations on everyday life practices of parenting related to the discourse of ethnic identity, it concentrates on the problem of ethnic identity. The article is based on the theory of ethnologist, Orvar Löfgren. The theory claims that in relation to the "Other", the small details of everyday life become symbolic representations or distillations of central national ideas or patterns of behavior. The article concludes that the symbolic representations of a particular nation or culture are produced in dependence upon characteristics of the "Other" nation or culture, with which the first one is being compared.

SANTRAUKA

Straipsnyje migracijos kontekste analizuojama *emic* perspektyvoje atsirandanti kasdienio tėvų rūpinimosi vaikais Lietuvoje ir Pietų Europoje (Ispanijoje bei Prancūzijoje) skirčių refleksija. Gilinamasi į etninio tapatumo problemą, analizuojant kasdienio tėvų rūpinimosi vaikais interpretacijas, susijusias su etninio tapatumo diskursu. Remiamasi etnologo Orvaro Löfgreno teorija, teigiančia, kad susidūrimo su *kitu* situacijoje, kasdienybės detalės tampa simbolinėmis reprezentacijomis, padedančiomis išgryninti vienos ar kitos šalies bruožus, pagrindines tautos idėjas arba elgesio modelius. Prieinama prie išvados, kad tam tikrą tautą ar kultūrą nusakančios simbolinės reprezentacijos konstruojamos atsižvelgiant į tai, kokiomis savybėmis pasižymi arba nepasižymi *kito* pozicijoje esanti tauta ar kultūra.

RAKTAŽODŽIAI: etninis tapatumas, vaikas, tėvai, kasdienybė, Lietuva, Ispanija, Prancūzija.

KEY WORDS: ethnic identity, child, parents, everyday life, Lithuania, Spain, France.

IVADAS

Problema, kuriai pastarųjų dešimtmečių Lietuvos etnologijoje bei antropologijoje skiriama itin daug dėmesio, yra globalizacijos procesų paliesto pasaulio aktualijas atspindintis tapatumo klausimas¹. Teoriniai tapatumo apibrėžimai įvairūs, sąvoka vartojama plačiai ir skirtingai². Šiame straipsnyje pasirinktas etnologo Orvaro Löfgreno apibūdinimas: tapatumas suvokiamas kaip savęs ar savo grupės apibrėžimas, kuriame svarbų vaidmenį atlieka sąveika su kitomis grupėmis arba interesais ir jų bei savęs priešinimas³.

Löfgrenas atkreipia dėmesį, kad nagrinėjant tapatumo problemą, verta atsižvelgti į kasdienes praktikas ir patirtis, nes būtent mąstant apie jas išgryninami vienos ar kitos tautos bruožai. Remiantis juo, pabandžius sudaryti nacionalinių simbolių dešimtuką, greičiausiai į jį patektų smulkios kasdienybės detalės, atspindinčios tautos pagrindines idėjas arba elgesio modelius⁴. Minėtas autorius tautos arba nacijos nusakymui atrinktas kasdienybės detalės – kasdienybėje tūnančius rutinos elementus – vadina simbolinėmis reprezentacijomis. Būtent šios detalės padeda braižyti riboženklis tarp to, kas suvokiama kaip *sava*, ir to, kas laikoma *kita*.

Nemaža dalis antropologų pažymi, kad migracijos kontekste⁵ į etninio tapatumo diskursą patenka kasdienio rūpinimosi vaikais refleksija. Pavyzdžiui, Ariane Utomo atkreipia dėmesį, kad būtent kasdienybėje besireiškiančios idėjos apie kūdikio maitinimą, migdomą, jo dienotvarkės organizavimą, bendruomenės vaidmenį auginant vaiką skatina Australijoje gyvenančias indonezietes daryti skirtumą tarp *namų*, *savos*, t. y.

Indonezijos, ir *kitos*, t. y. Australijos, kultūros⁶. Livia Jimenez Sedano atskleidžia, kad į Ispaniją imigravę dominikiečiai pagal tam tikrus tėvų rūpinimosi vaiku bruožus išskiria dominikietišką ir ispanišką rūpinimosi vaiku stilių⁷. Hemalatha Ganapathy-Coleman pažymi, kad JAV gyvenantiems indams tam tikrais bruožais pasižymintis kasdienis elgesys su vaiku yra vienas indų elgesio kultūrą apibrėžiančių ženklų⁸.

Remiantis Löfgrenu, migracijos situacijoje atsirandančios sąsajos tarp kasdienio rūpinimosi vaiku ir tapatumo diskurso nėra atsitiktinis dalykas – būtent dėl susidūrimo su *kitu* tapatumas itin greitai įgauna aiškius kontūrus kasdienybėje⁹. Kasdienybės aspektai kaip etninę tapatybę padedantys konstruoti ženklai aptariami daugelio Lietuvos etnologų darbuose¹⁰. Tačiau rūpinimosi vaiku kultūra¹¹ kaip etninio tapatumo diskurso dalis Lietuvos tyrėjų dėmesio nėra susilaukusi.

Straipsnyje siekiu išsiaiškinti, kaip riboženklis tarp *sava* ir *kita* braižo migracijos kontekste lietuviai, ispanai ir prancūzai analizuodami rūpinimosi vaiku kultūrą. Dėmesį sutelksiu į klausimus: 1) kaip rūpinimosi vaiku praktika tampa etninio tapatumo riboženkliais susidūrimo su *kitu* situacijoje; 2) kaip lietuvišką elgesį nusakančios simbolinės reprezentacijos konstruojamos, žvelgiant iš dviejų skirtingų – ispaniškos ir prancūziškos – perspektyvų.

Vienas esminių šio tyrimo metodų yra *stebėjimas dalyvaujant*¹². Kitas svarbus metodas – struktūruoti ir pusiau struktūruoti interviu. Juos atlikau su 20 pateikėjų.

Pirmoji pateikėjų grupė – tai 9 žmonės, sudarę mišrias lietuvių ir ispanų santuokas arba kitais būdais kuriantys ryšius su Lietuva ir Ispanija. Tai 5 Lietuvoje gyvenantys arba kelerius metus gyvenę ispanai (1 vyras, 4 moterys) iš mišrių šeimų su lietuviais ir 4 lietuviai (1 vyras, 3 moterys): 2 iš jų sudarę mišrias santuokas su ispanais ir 2 lietuvės, gyvenančios Ispanijoje.

Antroji pateikėjų grupė – tai 11 žmonių, sudarę mišrias lietuvių ir prancūzų santuokas arba kitais būdais kuriantys ryšius su Lietuva ir Prancūzija. Tai 4 (1 vyras, 3 moterys) Lietuvoje gyvenantys prancūzai iš mišrių šeimų su lietuviais ir 7 lietuvės: 4 gyvena Prancūzijoje mišriose šeimose su prancūzais, 2 gyvena mišriose

šeimose su prancūzais Lietuvoje, 1 kelerius metus Prancūzijoje dirbo aukle.

Reikėtų patikslinti, kad tyrimo metu terminu *lietuviai* kai kurie pateikėjai vadino visus Lietuvos gyventojus nepriklausomai nuo jų tautybės¹³. Lygiai taip pat kalbant apie prancūzus arba ispanus kai kuriais atvejais buvo kalbama ne apie tautinę, o apie kultūrinę tapatybę. V. Savoniakaitė pažymi, kad nors terminas *etninis* lietuvių kalbos žodyne apibrėžiamas kaip reiškiantis priklausymą kuriai nors tautai, bendriausia prasme etniškumas rodo, kokiai žmonės priklauso visuomenei, kaip jie susiję kultūriškai¹⁴. Remiantis šiomis pastabomis, straipsnyje sąvokos *lietuviai*, *prancūzas* arba *ispanas* vartojamos kaip nuoroda į tapatinimąsi su kilmės šalimi.

LIETUVA VERSUS ISPANIJA IR PRANCŪZIJA

Tyrimo metu išryškėjo keletas rūpinimosi vaiku bruožų, kurie lietuvišką elgesio su vaiku kultūrą skiria ir nuo ispaniškos, ir nuo prancūziškos. Ši taikosyra ryškėja aptariant (1) vaiko išleidimo į darželį amžių; (2) vaiko gebėjimo būti be suaugusiųjų priežiūros sampratą; (3) tėvų elgesį vaiko ligos atveju; (4) vaiko socializaciją prie stalo ir (5) tėvo vaidmenį šeimoje.

Vienas ryškiausių riboženklių, pateikėjų pasakojimuose nubrėžtų tarp lietuviškos elgesio su vaiku kultūros ir būdingos abiem analizuojamoms Pietų Europos šalims, yra nuostatos dėl vaiko išleidimo į darželį. Visi pateikėjai kaip vieną svarbiausių rūpinimosi vaiku kultūros bruožų Lietuvoje pamini ilgą vaiko priežiūros atostogą, kurios sudaro prielaidas vaikui būti su mama ar tėčiu iki 2 metų. Būtent dėl to teigiama, kad

Lietuvoje kūdikystė ir ankstyvoji vaikystė tęsiasi ilgiau (prancūzas, gyvenantis Lietuvoje). Ispanijoje ir Prancūzijoje, pasak pateikėjų, kūdikystė yra *trumpesnė*, nes Ispanijoje vaiko susilaukusios mamos turi teisę į apmokamas atostogas 16 savaičių, Prancūzijoje – 3 mėnesius (turint daugiau vaikų – 6 mėnesius). Pateikėjai pažymi, kad *ilgesnės vaikystės* Lietuvoje prielaida yra ne tik čia vykdoma šeimos politika. Dauguma respondentų teigia, kad Lietuvos visuomenėje vyrauja nuostata, jog vaikui pirmuosius, antruosius, o idealiau atveju ir trečiuosius metus geriau augti namie, šeimos aplinkoje. Ši nuostata Lietuvoje, pasak čia gyvenančių kitataučių, tokia stipri, jog kitokių nuostatų šiuo klausimu besilaikančios mamos jaučia spaudimą. Lietuvoje gyvenančios prancūzės teigimu: *aš į darbą išėjau nuo 8 mėnesių, tai man visi sako: kaip tu gali*

atiduoti vaiką svetimiems žmonėms? Lietuvoje gyvenanti ispanė taip pat nurodo: *kai aš vaiką išvedžiau į darželį nuo metų, čia dažnai išgirdavau: „vargšelis vaikas“*. O Ispanijoje ir Prancūzijoje, pasak šių pateikėjų, vyrauja nuostata, jog metų vaikui reikia bendrauti su bendraamžiais.

Tačiau aptariant vaiko gebėjimo būti be suaugusiųjų priežiūros sampratą, išaiškėja, kad *vaikystė yra ilgesnė* aptariamoje Pietų Europos šalyse. Pasak pateikėjų, Lietuvoje vaikui jau nuo 5–6 metų suteikiama laisvė būti savarankiškam be suaugusiųjų priežiūros, o tiek Ispanijoje, tiek Prancūzijoje vaikas be suaugusiųjų priežiūros nepaliekamas iki pat 11–12 metų:

O! Lietuva – tai vaikų laisvės kraštas (ispanė, ištekėjusi už lietuvio).

Lietuvoje yra normalu, kad penkerių metų vaikas išeina vienas į kiemą, žaidžia. Prancūzijoje tai yra neįsivaizduojamas dalykas. Iš viso neįsivaizduojamas dalykas. Mes gyvename name, ir aplinkui gyvena šeimos su vaikais, bet iš viso nėra mados, kad vaikai išeitų į kiemą kartu pažaišti. Jei išeina, tai išeina tik kartu su mama. Jei vaikai vieni žaidžia ar vaikšto po gatves, čia reiškia, kad tėvai nelabai rūpinasi. Dažniausiai tai vaikai iš daugiaaukščių, kur gyvena... kaip sakyti... juodo gymio žmonės. Mūsų dešimtmetį mes kartais paliekame namuose, bet irgi sakome – niekam neatidaryk, niekam nesakyk, nes... tai yra nelegalu. Jau galima – kai jie išeina į koledžą, nuo 11–12 metų. Tada jie jau yra laisvi ir tėvai jų jau nebevežioja. Jie prižiūrimi, bet jau ne taip. O iki tol – išeiti iš mokyklos reikia leidimo, yra nuolatinė kontrolė (lietuvė, gyvenanti Prancūzijoje).

Kita itin svarbi takoskyra tarp lietuviškos ir analizuojamoms Pietų Europos šalims būdingos elgesio su vaiku kultū-

ros, išryškinama beveik visų pateikėjų, yra tėvų bei kitų visuomenės narių elgesys vaiko ligos atveju. Pasak Lietuvoje gyvenančios prancūzės:

Oi! Tai juokingiausia tema. Aš manau, kad čia yra skirtingi žodynai. Lietuvoje sloga – būsi namie visą mėnesį, tu sergi. Bet juk tai tik sloga! Paracetamolis, ir viskas. Jei paracetamolis neveikia, gali likti namie vieną dieną, bet ne visą savaitę! Na, jei vaikas serga bronchitu, jis kosti tris savaites, bet ar reikia likti namie 3 savaites? Ne! Mes tokiu atveju neiname į darželį savaitę, o paskui jis dar kosti porą savaitių, bet tai jau nieko blogo, į darželį eiti tikrai galima. Vaikas turi socializuotis! <...> Mano vyras [lietuvis. – A. D.] sako, kad šis požiūris susijęs su oru. Bet tai netiesa, nes Prancūzija didelė, įvairiausi klimatai, Pirėnuose būna –20, bet požiūris yra tas pats. Tai absoliučiai kultūrinis dalykas. Nežinau, kodėl ligos čia yra apsėdimas. Jei palieti darželio temą – iškart: oi! sirgs sirgs sirgs.

O Prancūzijoje gyvenanti lietuvė mano, kad Prancūzijoje į vaiko ligą žiūrima neatsakingai:

Lietuvoje, kai vaikui temperatūra, sloga – su vaiku yra būnama namuose, vaikas yra gydomas namuose, jis gali sėdėti savaitę, kol absoliučiai išgis. Čia [Prancūzijoje. – A. D.] būtų neįsivaizduojama, kaip galima sėdėt namuose su vaiku, kuris yra šiek tiek sergantis. <...> [Prancūzijoje. – A. D.] vaikus leidžia sergančius į mokyklą, duoda vaistų ir tikisi, kad iki 5 vakaro vaikui nepakils iki 38 ir tėvų neiškvies į mokyklą.

Skirtingos tėvų elgesio normos vaiko ligos atveju, pasak pateikėjų, yra įsitvirtinusios ne tik tėvų nuostatose, bet ir institucinėje socialinės apsaugos sistemoje. Lietuvoje gyvenančios ispanės teigimu, Lietuvoje sloguojančio ar kosinčio

vaiko nepriima į darželį, o gydytojai paskiria namų režimą. Prancūzijoje gyvenanti lietuvė ten egzistuojančią socialinės apsaugos sistemą komentuoja taip: [Prancūzijoje. – A. D.] *į mokyklą gali eiti, kol nebūna 38 laipsniai temperatūros. Tėvai per metus turi 5 apmokamas dienas, kurias gali būti su sergančiu vaiku. Visos kitos dienos yra tavo atostoginių sąskaita. <...> Mes esame suspausti tos sistemos ir nori nenori tu negali būti su sergančiu vaiku namuose.*

Dar viena ryški takoskyra tarp lietuviškos ir abiem Pietų Europos šalims būdingos elgesio su vaiku kultūros ryškėja aptariant tokį kasdienybės elementą kaip vaiko socializacija prie stalo. Vienbalsiai pažymėta, kad Lietuvoje daug mažiau dėmesio skiriama vaiko mokymui laikytis bendro šeimos valgymo tvarkos, o Pietų Europos šalyse vaikai nuo mažumės mokomi valgyti kartu su šeima: palaukti, kol visi susirinks, sėdėti prie stalo, kol visi pavalgys, suvalgyti visą patiekiamą maistą:

Ispanijoje yra svarbu, kad valgydami visi pabūtų kartu, pabendrautų. Dėl to valgo visi kartu griežtai nustatytomis valandomis: 10 val. pusryčiai, 14 val. pietūs. Lietuvoje daug laisviau: pietauji kartais 12, o kartais 15 val. Kai kas grįžta iš kur nors, tai ir pavalgo vienas. Ten [Ispanijoje. – A. D.] daugiau edukacijos dėl maisto ir mokykloje: mokoma palaukti, kol pavalgys visi. Be to, mokoma visko paragauti, valgyti viską (ispanė, gyvenanti Lietuvoje).

Už prancūzo ištekėjusi lietuvė pasakoja:

Iš pradžių mane erzindavo tai, kad vyras neleidžia vaikams pakilti nuo stalo tada, kai jie pavalgė. Bet po to aš pamaniau, jog tai yra visai smagu, kad vaikai pavalgė,

bet vis tiek kartu sėdi, o ne ten bėga lankyti. Pastebėjau, kad stebint kitų lietuvių šeimas, mane jau erzindavo patys lietuviai – yra stalas paruoštas, atrodo, visi ateis, susės ir valgys – ne, lietuvių vaikai ateina, capt capt capt kažką griebia ir pabėga. <...> Man tai jau – oi, kaip nemandagu. Nors seniau to nepastebėdavau.

Takoskyra tarp Lietuvos ir Pietų Europos driekiasi ir aptariant tėvo vaidmenį šeimoje. Daugelio pateikėjų nuomone, nors tėvo vaidmuo prižiūrint vaiką pastaruoju metu Lietuvoje labai padidėjo, vis tiek Lietuvos tėvai prižiūrint ir auginant vaiką dalyvauja daug mažiau, nei aptariamose Pietų Europos šalyse: *Aš buvau labai nustebusi, kad mano vyras [lietuvis. – A. D.] pirmais metais vaikui gimus taip mažai buvo namie. Mes labai daug diskutavome dėl to, kad jis mažai su vaiku bendrauja. Aš buvau įpratusi, kad abu tėvai dažnai būna namie, visi bendraujame (ispanė, gyvenanti Lietuvoje).*

Taigi galima konstatuoti, kad kalbėdami apie įvairias savo gyvenimo kasdienybės situacijas, pateikėjai dažnu atveju mintis dėsto tokiu principu: „aš taip elgiuosi, nes esu prancūzė“, „aš taip nedarau, nes esu lietuvė“ arba „aš – ispanas – taip darau, nes taip daro ispanai“. Migracijos kontekste rūpinimosi vaiku praktika tampa priemone, padedančia išgryninti vienos ar kitos šalies bruožus, pagrindines idėjas arba elgesio modelius. Tyrimas leidžia pritari tiems tyrėjams, teigiantiems, kad susidūrimo su *kitu* situacijoje kasdienybės detalės, šiuo atveju – rūpinimosi vaiku praktika – gali tapti simbolinėmis reprezentacijomis, padedančiomis braižyti etninio tapatumo žemėlapius.

LIETUVA *VERSUS* ISPANIJA IR LIETUVA *VERSUS* PRANCŪZIJA

Kita svarbi įžvalga, kurią paskatino tyrimas, yra tokia: migracijos situacijoje tam tikrą kultūrą nusakančios simboliškos reprezentacijos suformuluojamos atsižvelgiant ne tik į pastebėtus aptariamų kultūros požymius, bet ir į tai, su kokia *kita* kultūra ji gretinama. Norėdama pagrįsti šį teiginį, aptarsiu lietuvišką elgesį nusakančias simbolines reprezentacijas, išryškinamas žvelgiant iš dviejų skirtingų perspektyvų: 1) pateikėjų, kuriančių ryšius su Lietuva ir Ispanija; 2) pateikėjų, gyvenančių lietuvių ir prancūzų kultūrų sankirtoje.

Lietuva *versus* Ispanija

Lietuvių ir ispanų pateikėjų grupėje išryškėjo, kad elgesys su vaiku Lietuvoje ir Ispanijoje itin smariai skiriasi šiais aspektais: vaikui skiriamo dėmesio, vaiko disciplinavimo, globos ir savarankiškumo ugdymo. Būtent šie kasdienio elgesio aspektai tampa riboženkliais, padedančiais migracijos kontekste susitikusiems lietuviams ir ispanams nubrėžti ribas tarp *savos* ir *kitos* kultūrų ir konstruoti savo asmeninę tapatybę.

Visuomenės narių vaikui rodomas dėmesys pateikėjų pasakojimuose yra vienas ryškiausių riboženklių, nusakančių lietuviškos ir ispaniškos elgesio kultūrų skirtumus. Simbolinė ispanų reprezentacija yra didelis vaikui skiriamas dėmesys, o lietuvius reprezentuoja santūrumas vaiko atžvilgiu:

Ten [Ispanijoje. – A. D.] vaikais visi labiau užsiima. Svetimi visada pakalbina, padovanos bandelę. Labai didelis atvirumas. Pavyzdžiui, žaidimų aikštelėse jie labai

moka užsiimti, pažaišti. Mamos bendrauja, kalbina vaikus. Jų plusas, kad jie vaikams labai moka skirti dėmesį. Gal net sakyčiau, kad vaikus labiau laiko sau lygiais negu mes (lietuvė, kelerius metus gyvenusi Ispanijoje).

Dėmesio, šilumos, meilės vaikui Ispanijoje milijoną kartų daugiau nei Lietuvoje. Dėl vaiko atjautos, šilumos – tai yra be galo vaikus mylinti šalis (lietuvė, gyvenanti Ispanijoje).

Pateikėjai atkreipia dėmesį, kad ispanai įprastai skiria vaikui daugiau dėmesio ne tik jį kalbindami, bet ir jį liesdami. O lietuviško elgesio bruožais laikoma didesnio atstumo išlaikymas, fizinio kontakto vengimas:

Jei Lietuvoj ateina pažiūrėti vaiko, tai žiūri, ir tiek. O čia – kai gimė sūnus, atvažiavo žmonos [ispanės. – A. D.] giminė, atsimenu, aš laikau tą vaiką ir jaučiu, kad jie tiesiog išalkę to vaiko. Nu ir ką daryti? Sakau: gerai, imkit, ir paleidau per rankas. Nors man pačiam tokia keista savi-jauta. <...> Arba vieną kartą kažkokia valytoja (ispanė): „duok man vaiką, ir viskas“. Ką daryti? Galvoju, gal apsimesiti, kad nesuprantu. Nu daviau... (lietuvė, susituokęs su ispane). Kai mano šeima [ispanai. – A. D.] atvažiavo į vestuves ir pamatė, kad čia tėvai su mažu vaiku stovi ir niekas jų vaiko neliečia, jiems buvo labai keista. Ispanijoje mažą vaiką visi nori paturėti, visi nešioja, bučiuoja, visi kalbina. Mano vyrui [lietuviui. – A. D.] buvo labai keista, kad ir vyrai nori kieno nors kūdikį panešioti, netgi pakeisti jam sauskelnes (ispanė, gyvenanti Lietuvoje).

Anot pateikėjų, intensyviai bendravimui vaikas Ispanijoje nuo pat mažumės yra aktyviau nei Lietuvoje ruošia-

mas ne tik kreipiant į jį daug dėmesio, bet ir jį patį skatinant užmegzti kontaktą su aplinkiniais:

Mano vaikas žaidimų aikštelėje (čia Lietuvoje) susitiko savo draugus iš darželio. Ir jie net nepasisveikino! Aš taip susijaudinau, nes pagalvojau, kad jo jie nemėgsta. Bet mano vyras [lietuvis. – A. D.] mane nuramino, sako: Lietuvoje iš dvejų metų amžiaus vaikų tiesiog niekas nereikalauja, kad jie sveikintųsi (ispanė, gyvenanti Lietuvoje).

Ne vienas pateikėjas riboženklį tarp lietuviško ir ispaniško elgesio randa aptardamas vaiko disciplinavimo klausimą. Pastebima, kad Lietuvoje tėvai yra griežtesni, dažniau vaikui sako „negalima“, labiau stengiasi vaikus disciplinuoti. O Ispanijoje tėvai, ir ne tik tėvai, vaikų atžvilgiu labiau tolerantiški:

Ispanijoje tėvai nėra tokie griežti. Jie tolerantiškesni vaikų norams. Lietuvoje – disciplina, tėvai daug griežtesni: dažniau vaikui sako „negalima“ ir užkerta kelią vaiko fantazijos vystymuisi. Ispanijoje, jei kokiam oro uoste koks vaikas baltais drabužiais voliojasi ant grindų, niekas nekreipia dėmesio, neduoda pastabų tėvams. Priešingai – nusišypsuoja ir dar paploja tėvams: visi supranta, visi turėjo tokių pačių momentų (lietuvė, gyvenanti Ispanijoje).

Pateikėjams ispaniško elgesio simbolinė reprezentacija yra itin intensyvus vaiko globojimas:

Man labai keista, kad mano vyras [lietuvis. – A. D.] nekreipia dėmesio, jei vaikas lipa ant palangės. Dėl saugumo Ispanijoje visi daug daugiau jaudinasi. Kai grįžtu į Ispaniją, visi sako, kad aš labai atsipalaidavusi – per daug nebėgioju, neisteriuoju. O čia man atrodo, kad aš labai

stresuoju, nes visi labai relaksuoja. Jūs čia visada sakote: nieko tokio (ispanė, gyvenanti Lietuvoje).

Kartais Ispanijoje man būdavo juokinga žiūrėti, kaip koks nors tėvelis visas stenedamas, nugarą susiėmęs, savo vaikeliumauna kojines, batus riša, nors tas vaikelis, mano supratimu, pats puikiausiai galėtų susitvarkyti (lietuvis, susituokęs su ispane).

Lietuvių elgesio su vaiku kultūrai, gretinant ją su ispanų, priskiriamas bruožas – ankstyvas vaiko savarankiškumo skatinimas ir pripažinimas: *Lietuvoje vaikas labai anksti pradeda pats valgyti. Ispanijoje mamos ilgiau maitina, kad daugiau suvalgytų ir kad būtų švaresnis <...> Ispanijoje aštuonerių metų vaikui dar niekas neduoda gaminti maisto, tepti sumuštinio, siūti. Lietuvoje, mano pastebėjimu, tai yra įprasta* (ispanė, gyvenanti Lietuvoje).

Šios lietuviško ir ispaniško elgesio simbolinės reprezentacijos išryškėjo analizuojant migracijos kontekste gyvenančių lietuvių ir ispanų pateikėjų naratyvus, kuriuose kalbama apie kasdienį rūpinimąsi vaiku.

Lietuva versus Prancūzija

Lietuvių ir prancūzų pateikėjų grupėje buvo išskirtos visai kitokio pobūdžio simbolinės reprezentacijos, žymintios takoskyrą tarp šių tautų rūpinimosi vaiku kultūrų. Esminiai skirtumai išryškėjo aptariant mandagumo, dienotvarkės ir kūdikio priežiūros klausimus.

Vienas pagrindinių elgesio su vaiku ypatumų, į kurį atkreipė dėmesį didelė dalis pateikėjų – skirtinga samprata, kaip ir kada reikia mokyti vaiką mandagumo. Pasak daugelio, Prancūzijoje

vaiko mandagumo ugdymui skiriama itin daug dėmesio, Lietuvoje vaikas mandagumo imamas mokyti vėliau ir ne taip intensyviai:

Lietuvoje maži vaikai praktiškai niekada nesako „ačiū“, bet lietuviams tai nėra problema. Čia žmonės to tiesiog negirdi. Prancūzijoje tai yra labai svarbu: jei vaikas nepasako „labas“, „viso gero“, „ačiū“ – jis yra „mal éduqué“ (blogai išauklėtas), o tai reiškia: tėvai netinkamai jį auklėja. Labai didelis teisingas. O čia: nepasakė „ačiū“ – nieko tokio, jis turi visą gyvenimą to išmokti (prancūzė, gyvenanti Lietuvoje).

Prancūzijoje, atėjus svečiams, visi vaikai turi ateiti su jais pasisveikinti, juos priimti. Nepastebėjau, kad iš vaikų to būtų reikalaujama Lietuvoje (prancūzė, gyvenanti Lietuvoje).

Kita svarbi takoskyra tarp lietuviško ir prancūziško elgesio su vaiku ryškėja kalbant apie dienotvarkės organizavimą ir režimą. Tiksliai dienotvarkė ir režimas – tai itin svarbios prancūziško elgesio su vaiku simbolinės reprezentacijos. O lietuviško elgesio su vaiku simboliu pateikėjų pasakojimuose yra nestruktūruota dienotvarkė. Už prancūzo ištekėjusi lietuvė teigia:

Va kas man iš prancūzų patinka – jie sako: miegas, valgymas, prausimasis, apsi- rengimas – 4 dalykai, kur vaikas negali prieštarauti. Laikas miegoti – negali būti: aš nenoriu, dar 10 minučių. Ne. Reikia valgyti – reikia valgyti, reikia rengtis – reikia rengtis. <...> Man lietuviai draugai skundžiasi: kaip jūs sumigdot tuos vaikus? Jie vargsta iki 11 ir iki 12. Jų vaikai nemiega, isterikuoja. Pas mus nebūna tokio dalyko, nes mes nuo pat kūdikio taip darėm.

Vis dėlto ši pateikėja pripažįsta, kad prancūziška dienotvarkės organizavimo praktika jai kaip lietuvei yra priimtina tik iki tam tikros ribos:

[Prancūzijoje. – A. D.] kūdikį 8 val. mama padeda į lovytę, vaikas gali verksti, ji prie jo neis. 10 minučių gali verksti. Ji nekreipia dėmesio, kažką daro, gurkšnoja vyną, valgo sūrį. Po 10 minučių nueina, truputį pačiūčiuoja ir vėl paguldo. Jis vėl 10 minučių verkia. Taip, kol tas vaikas išvargsta ir užmiega. Su pirmu vaiku aš bandžiau ir matau, kad aš negaliu. Ir saku: aš ne prancūzė, aš negaliu, man vaikas verkia – aš einu pas jį. Buvo daug pas mus visokių nemalonumų, bet aš nepasikeičiau ir dabar aš jau darau, kaip man atrodo geriau, kaip man širdis sakė. O jie nežiūri, kaip širdis sako. Jie žino, kad jų mama taip darė, draugė taip daro, močiutė – visi, ir jie žino, kad tokia sistema veikia ir pagal tą sistemą taip ir daro.

Taip pat išryškėja ryškūs skirtumai aptariant kitus kūdikio priežiūros klausimus. Lietuviškos rūpinimosi vaiku kultūros simbolis daugelio pateikėjų pasakojimuose yra kūdikio miegojimas kartu su tėvais:

Prancūzijoje vaikai nemiega tėvų lovoje. Jei nori maitinti, turi eiti į vaikų miegamąjį. Nėra taip kaip Lietuvoje, kad mamos su kūdikiais miega kartu: nori papo – gerai, paimk. Mes [prancūzai. – A. D.] manome, kad pirmiausia yra pavojinga miegoti su kūdikiu. <...> Ir taip pat mes tikime, kad lova yra žmonai ir vyrui, ne vaikams. Vaikai turi savo lovas. Mūsų vyresnėlis nuo 3 dienų miegojo savo lovoje, savo miegamajame (prancūzė, gyvenanti Lietuvoje).

Ne visi, tačiau daugelis pateikėjų lietuvišką (skirtingai nei prancūzišką) rūpinimosi kūdikiu kultūrą tapatina su

ilgu vaiko žindymu. Prancūzė, gyvenanti Lietuvoje, teigia:

Lietuvoje būti gera mama reiškia būti mama, kuri žindo minimum iki metų. Kuri žindo iki 2 – jau yra supermama. Prancūzijoje taip nėra. Gera mama Prancūzijoje yra ta, kuri grįžta į darbą, dirba, neša namo pinigų, pasirūpina vaikais ir namais, gamina valgi ir visa kita, kuri yra žmona, draugė... o ne tik žindo. Jei žindai – viskas tvarkoj. Tai yra pasirinkimas. Lietuvoje, jei nežindai – nesi normali. Su pirmu vaiku aš jaučiau tokį spaudimą! Aš pasakysiu, man nepatiko žindyti. Lietuvoje tai pasakyti yra šokiruojantis dalykas. Lietuvoje geriau sakyti: „neturiu pieno“. Bet juk neturėti pieno yra neįmanoma. Tavo kūnas gamina tuo daugiau pieno, kuo dažniau tu prie krūties glaudi kūdikį. Neįmanoma neturėti pieno, bet tu gali rinktis nežindyti! Bet Lietuvoje sako: „kaip tu nenori?!“

Lietuvei, ištekėjusiai už prancūzo, žindymo kultūra taip pat yra svarbus lietuviško ir prancūziško elgesio su kūdikiu skiriamasis ženklas:

Kai antram vaikui buvo gal 5 mėnesiai, mano vyras papasakojo savo mamai ir močiutei, kad žmona naktį dar eina žindyti. Buvo tokia reakcija: „ką?! dar žindo? ir naktį?! Čia išvis!“ Jam tas padarė didelį presingą. Jis mane pradėjo stumti į kampa: kas čia per žindymai naktį! Aš pats negaliu išsimiegoti! Buvo daug nervų. Aš tada sau iškėliau grynai žmogišką klausimą: ar vyras, ar kūdikis – kuris yra tikrai ne pasaulio bamba, bet, kita vertus, jis yra absoliu-

čiai bejėgis. Ir aš nusprendžiau sau, kad aš kitaip negaliu – aš renkuosi antrąjį variantą. Po to su trečiu vaiku jau nuosaikesnis buvo vyro požiūris, jis gal susitaikė, gal tarp kitų prancūzų pasikeitė požiūris.

Šios lietuviško ir prancūziško elgesio simbolinės reprezentacijos atsiskleidė analizuojant migracijos kontekste gyvenančių lietuvių ir prancūzų pateikėjų naratyvus, kuriuose kalbama apie kasdienį rūpinimąsi vaiku.

Išanalizavus dvi skirtingas perspektyvas – pateikėjų, kuriančių ryšius su Lietuva ir Ispanija, bei pateikėjų, gyvenančių lietuvių ir prancūzų kultūrų sankirtoje, – išryškėjo skirtingi lietuvių nusakantys bruožai. Lietuvių ir ispanų pateikėjų naratyvuose lietuviško elgesio su vaiku simbolinės reprezentacijos yra santūrumas, griežtumas, intensyvus ir ankstyvas savarankiškumo skatinimas. Pateikėjams gretinant lietuvišką ir prancūzišką elgesio su vaiku kultūras, lietuvišką elgesį nusako atlaidumas ir vaiko poreikių sureikšminimas.

Šie pastebėjimai leidžia patvirtinti teiginį, kad konstruojant etnines simbolines reprezentacijas, labai svarbu yra tai, kokia kultūra yra *kito* pozicijoje. Tam tikrą tautą ar kultūrą nusakančiomis simbolinėmis reprezentacijomis gali tapti vis kiti kasdienio elgesio aspektai – priklausomai nuo to, kokiomis savybėmis pasižymi arba nepasižymi *kito* pozicijoje esanti tauta ar kultūra.

IŠVADOS

Tyrimas parodė, kad susidūrimo su *kito* situacijoje kasdienybės detalės tampa tautą arba šalį reprezentuojančiomis

simbolinėmis reprezentacijomis: migracijos situacijoje susitikusiems lietuviams, ispanams ir prancūzams etninės tapaty-

bės ženklais tampa tokie rūpinimosi vaiku kultūros aspektai kaip vaiko savarankiškumo samprata, tėvų elgesys vaiko ligos atveju, vaiko socializacija prie stalo, tėvo vaidmuo šeimoje.

Tyrimas atskleidė, kad konstruojant etnines simbolines reprezentacijas, labai svarbu yra tai, kokia kultūra yra *kito* pozicijoje. Tam tikrą tautą ar kultūrą nusakančiomis simbolinėmis reprezentacijomis gali tapti vis kiti kasdienio elgesio aspektai – priklausomai nuo to, kokiomis savybėmis pasižymi arba nepasižymi *kito* pozicijoje esanti tauta ar kultūra. Lietuvių ir ispanų pateikėjų pasakojimuose lietuviško elgesio su vaiku bruožais laikomas santūrumas, griežtumas, intensyvus ir ankstyvas savarankiškumo skatinimas. O lietuviams būdingą elgesį gretindami su prancūziška elgesio kultūra, pateikėjai lietuvišką elgesį tapatina su atlaidumu ir vaiko poreikių sureikšminimu.

Tyrimas patvirtina, kad ne mažiau sudėtingas yra asmeninio etninio tapatumo konstravimo procesas. Vienu atveju kilmės kultūrą nusakančios simbolinės reprezentacijos padeda apsibrėžti asmeninę etninę tapatybę. Ši situacija susidaro, kai individui priimtini jo kilmės šalį reprezentuojantys elgesio modeliai. Pavyzdžiui, dauguma šio tyrimo dalyvių

buvo įsitikinę, kad jų kilmės šalyje įsitvirtinęs elgesys vaiko ligos atveju yra racionalus ir teisingas. Daugeliui pateikėjų kalbant apie šį rūpinimosi vaiku aspektą, buvo *sava* tai, kas būdinga jo kilmės šaliai. Daugelyje pasisakymų vaiko ligos klausimu slypėjo žinia: „mes – lietuviai – elgiamės taip“ arba „mes – ispanai – elgiamės taip“.

Tačiau ne visada kilmės šalį nusakančiomis simbolinėmis reprezentacijomis pripažįstama rūpinimosi vaiku praktika pateikėjui yra priimtina. Susidūrimo su *kitu* situacijoje atrastas *kitas* elgesio modelis gali pasirodyti esantis labiau pagrįstas, kuriantis šiltesnius santykius ar pan. Pavyzdžiui, didelei daliai lietuvių pateikėjų savastimi tapo Pietų Europoje išmokta bendro šeimos pietavimo tradicija, kai kuriuos pateikėjus ispanus žavėjo Lietuvoje atrastas vaiko savarankiškumas, o kai kuriuos prancūzus – Lietuvai būdingi ne tokie aukšti reikalavimai mažą vaiką mokant mandagumo. Panašu, kad tokioje situacijoje *sava* ir *kita* apsieičia vietomis: kilmės šaliai būdingas elgesys tampa *svetimiu*, o *kitoje* bendruomenėje nusistovėję kultūriniai elgesio modeliai – *savu*. Etninio tapatumo konstravimas migracijos kontekste yra ypatingai sudėtingas ir įvairiakryptis procesas.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Vida Savoniakaitė, Antropologija ir etnologija postmoderybėje. *Savas ir kitas šiuolaikiniais požiūriais*. Sud. V. Savoniakaitė. Vilnius: LII leidykla, 2014, p. 73–96.
- ² Vida Savoniakaitė, Tapatybė, *Lietuvos tapatybė: etnologijos ir antropologijos enciklopedija*. Sud. V. Savoniakaitė. 2010. <<http://identitetas.mch.mii.lt>> [žiūrėta 2017 10 15].
- ³ Orvar Löfgren, The Nationalization of Culture, *Ethnologia Europaea*, XIX, 1989, p. 5–23.

⁴ Ten pat, p. 15.

⁵ Migracija pačia bendriausia prasme apibrėžiama kaip žmonių mobilumas. Sąvoka „migrantai“ apima emigrantus, imigrantus, transmigrantus. Emigrantus ir imigrantus apibrėžia ilgalaikis ar trumpalaikis buvimas kitoje šalyje. Transmigranto sąvoka nurodo, kad žmonės dalyvauja, identifikuojasi, kuria ryšius iš karto su keliomis valstybėmis. (Darius Daukšas, Migracija, *Lietuvos tapatybė: etnologijos ir antropologijos enciklope-*

- dija. Sud. V. Savoniakaitė. 2010. <<http://identitetas.mch.mii.lt>> [žiūrėta 2017 10 15]) Remdamasi šiais apibrėžimais, kai kalbu apie migraciją šiame straipsnyje, turiu galvoje ne tik emigrantus ar imigrantus, bet ir jų šeimos narius.
- ⁶ Ariane Utomo, Mother tongue, mothering, and (transnational) identity: Indonesian mothers in Canberra, Australia, *ASEAS – Austrian Journal of South–East Asian Studies* 7 (2), 2014, p. 165–182.
- ⁷ Livia Jimenez Sedano, Spanish people don't know how to rear their children! *Parenting in Global Perspective: Negotiating Ideologies of Kinship, Self and Politics*. Sud. Ch. Faircloth, D. M. Hoffman, L. L. Layne. London, New–York: Routledge, 2013, p. 169–183.
- ⁸ Hemalatha Ganapathy–Coleman, Raising “Authentic” Indian Children in the United States: Dynamism in the Ethnotheories of Immigrant Hindu Parents, *Ethos* 41 (4), 2013, p. 360–386.
- ⁹ Löfgren, p. 12.
- ¹⁰ Darius Daukšas, Būti lietuviu čia ir ten: migrantų iš Lietuvos Norvegijoje atvejais, *Lietuviškasis tapatumas šiuolaikinės emigracijos kontekstuose*. Sud. V. Čiubrinskas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2011, p. 119–139; Darius Daukšas, Lietuvos lenkai: etninio ir pilietinio tapatumo konstravimas ribinėse zonose, *Lietuvos etnologija; socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 12 (21), 2012, p. 167–193; Darius Daukšas, Lithuanians in Norway: Between ‘Here’ and ‘There’, *Urbanities: the Journal of the IUAES Commission on Urban Anthropology* 3 (2), 2013, p. 51–68; Irena Merkienė, Rasa Paukštytė–Šaknienė, Vida Savoniakaitė, Žilvytis Šaknys, *Pietryčių Latvijos lietuviai: tapatumo išraiška, etninės ir kultūrinės orientacijos*. Vilnius: Versus Aureus, 2005; Auksė Noreikatė, Lietuvos latvių kultūrinis tapatumas: regioninės ypatybės, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, 14, 2012, p. 78–90; Rasa Paukštytė, Latvijos lietuvių krikščynos po 1991 metų, *Liaudies kultūra* 3, 2000, p. 30–33; Rasa Račiūnaitė, Sava ir svetima žmogaus gyvenimo ciklo papročiuose, *Tautinio tapatumo ir tautinės kultūros problemos: lietuviai ir lituanistika už Lietuvos ribų XX a.* Red. J. Girdzijauskas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 83–91; Vida Savoniakaitė, Latvijos lietuvių kūrybos stebėjimai, *Lituanistica* 3–4, 2000, p. 93–103; Vida Savoniakaitė, Etniškumas. Lietuviai Latvijos pasienyje, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 1 (10), 2001, p. 217–230; Vitalija Stravinskienė, Tarp sugyvenimo ir priešiško: tarpetniniai santykiai Rytų ir Pietryčių Lietuvoje (1944–1953 m.), *Savas ir kitas šiuolaikiniai požiūriais*. Sud. V. Savoniakaitė. Vilnius: LII leidykla, 2014, p. 163–182; Žilvytis Bernardas Šaknys, Pietryčių Latvijos lietuviai: kultūra, etniškumas ir bendraamžių bendrija, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 1 (10), 2001, p. 231–250; Jurijus Unukovičius, Lietuvių įvaizdis Vilniaus krašto slaviakalbių gyventojų akimis, *Savas ir kitas šiuolaikiniai požiūriais*. Sud. V. Savoniakaitė. Vilnius: LII leidykla, 2014, p. 183–208.
- ¹¹ Remiantis antropologės H. N. Fouts ir jos kolegų apibrėžimu, kultūra suprantama kaip socialiai perduodamos žinios, vertybės bei elgsena, daugiau ar mažiau įsitvirtinusios tam tikroje socialinėje grupėje. (Hillary Fouts, Barry Hewlett, Michael Lamb, A Biocultural Approach to Breastfeeding Interactions in Central Africa, *American Anthropologist* 114 (1), 2012, p. 123–136).
- ¹² Netikėtai susidraugavau su Lietuvoje gyvenančia, už lietuvių ištekėjusia ir čia vaikus auginančia ispane. Augindamos to paties amžiaus vaikus dažnai įsileisdavome į smulkinius ispanų ir lietuvių elgsenos skirtumų bei panašumų aptarinėjimus. Ne kartą teko dalyvauti šeimyniniuose pasibuvimuose, kuriuose susitikdavo lietuviai ir ispanai. Turėjau ne vieną progą pastebėti kai kuriuos ispanų ir lietuvių tarpasmeninio susitikimo situacijoje išryškėjančius kultūrinius skirtumus arba apie juos išgirsti neformaliuose pokalbiuose.
- ¹³ Vieno interviu pabaigoje paaiškėjo, kad minimas lietuvis yra Lietuvos rusas, tačiau iš Prancūzijos kilusi pateikėja patikslino, kad tai visiškai nekeičia esmės, nes jis yra užaugęs Lietuvoje ir perėmęs daugelį lietuvių elgesio kultūros bruožų. Kito interviu metu pateikėjas, besitapatinantis su lietuviška elgesio kultūra, nurodė, kad jis yra žydų kilmės.
- ¹⁴ Vida Savoniakaitė, Etniškumas, *Lietuvos tapatybė: etnologijos ir antropologijos enciklopedija*. Sud. V. Savoniakaitė. 2010. <<http://identitetas.mch.mii.lt>> [žiūrėta 2017 10 20]